

ВІЙНА У ЦИФРОВОМУ ВИМІРІ ТА ПРАВА ЛЮДИНИ

**Аналітичний звіт
за липень 2023 р.**

ГО «Платформа прав людини»
КИЇВ, 2023

З початку широкомасштабного вторгнення, яке відбулось 24 лютого 2022 року, ГО «Платформа прав людини» (далі - ППЛ) збирає та аналізує інформацію про потенційні порушення цифрових прав людини, бо запекла боротьба розпочалась в цей день не тільки в українських містах та селах, а й в кіберпросторі.

За весь час повномасштабної війни ППЛ представила тринадцять звітів, які охопили період з 24 лютого 2022 року по 30 червня 2023 року та представлені на сайті ГО «Платформа прав людини».¹

В липні 2023 року ППЛ продовжує збирати і аналізувати через призму прав людини факти про події у кіберпросторі під час війни, бо ворог продовжує вести боротьбу застосовуючи кібератаки, фішингові атаки, поширення дезінформації, використовуючи різні шахрайські схеми для введення українців в оману. Окрім ворожих атак, ППЛ продовжує досліджувати судову практику щодо притягнення до відповідальності за поширення забороненої інформації та виявляти потенційні порушення цифрових прав. Також, ми продовжуємо фокусувати увагу на діяльності органів державної влади та органів місцевого самоврядування в контексті прийняття нормативно-правових актів, які стосуються цифрових прав та сфері доступу до публічної інформації.

Прагнучи виявити та проаналізувати інформацію, яка стосується дотримання прав людини в інтернеті під час війни, ППЛ продовжує збір, узагальнення і аналіз даних про події, що мають вплив на цифрові права людини та привернення до них уваги з боку державних органів та громадськості, напрацювання можливих рішень для вирішення проблем, що з'явилися у цифровому вимірі.

¹ <https://www.ppl.org.ua/monitoring/monitoring-cifrovix-prav>

ЗМІСТ

<u>КЛЮЧОВІ ПІДСУМКИ</u>	<u>3</u>
<u>КІБЕР (ХАКЕРСЬКІ) АТАКИ</u>	<u>5</u>
<u>ФІШИНГ АТАКИ</u>	<u>6</u>
<u>ПОШИРЕННЯ ДЕЗІНФОРМАЦІЇ</u>	<u>7</u>
<u>ШАХРАЙСТВО В МЕРЕЖІ</u>	<u>12</u>
<u>БЛОКУВАННЯ ВЕБ-РЕСУРСІВ</u>	<u>14</u>
<u>СВОБОДА ВИРАЖЕННЯ ПОГЛЯДІВ</u>	<u>18</u>
<u>ДОСТУП ДО ІНФОРМАЦІЇ</u>	<u>31</u>

КЛЮЧОВІ ПІДСУМКИ

Під час моніторингу подій, що відбувались у сфері цифрових прав в липні 2023 року, було виявлено наступні проблеми:

1. **23 742 415 кібератак**, які було здійснено на державний сектор та про які повідомила Державна служба спеціального зв'язку та захисту інформації України (далі - Держспецзв'язку) у відповідь на запит ГО «Платформа прав людини» (далі - ППЛ). У відкритих джерелах було зафіксовано повідомлення про кібератаки на Український центр оцінювання освіти, Єдину державну електронну базу з питань освіти, сайт Громадської організації «Офіс Трансформації» та на інформаційні ресурси Державної служби статистики України.
2. За інформацією, наданою Державною службою спеціального зв'язку та захисту інформації, в липні 2023 року було зафіксовано **2 076 фішинг атак** на державний сектор.
3. Ворог активно розповсюджував в різних джерелах дезінформацію. Під час даного дослідження ці повідомлення було узагальнено за темами та кількістю. **Загалом, було виявлено 203 дезінформаційних повідомлень на наступні 14 тем:**
 - дискредитація Президента України Володимира Зеленського та української влади;
 - дискредитації ЗСУ;
 - постачання зброї Україні іноземними партнерами;
 - український контрнаступ;
 - Україна - «недодержава», якою керує Захід, а росія воює не з Україною, а з Заходом;
 - Україна - країна, в якій процвітає нацизм;
 - надії на вступ України в НАТО згасають;
 - посилення мобілізації в Україні;
 - підлив Каховської ГЕС;
 - українські біженці;
 - можливий підлив Запорізької АЕС;
 - біолабораторії на території України;
 - в Україні воюють іноземні найманці;
 - захоплення Польщею та Угорщиною території України.
4. У звітному періоді хакери використовували різні шахрайські схеми для викрадення інформації або коштів. Зокрема, у липні було зафіксовано **11 повідомлень про шахрайство в мережі інтернет**. Щоб ошукати українців, злочинці продовжували використовувати схеми щодо надання допомоги від різних благодійних організацій, продаж неіснуючих товарів, збір допомоги на допомогу ЗСУ та лікування
5. Здійснювались та продовжували діяти позасудові блокування веб-ресурсів або інформації на веб-ресурсах, зокрема:
 - Станом на 31 липня 2023 року згідно розпоряджень НЦУ було заблоковано **11 717 доменів (з них 80 доменів було заблоковано у**

- липні 2023 року) та 643 автономних систем**, які містять більше ніж 120 млн. IP адрес, зареєстрованих на території росії.
- 2 березня 2023 року в Україні запрацював механізм блокування фішингових сайтів на рівні інтернет-провайдерів. Щодо кількості та переліку веб-ресурсів, які були заблоковані згідно даного розпорядження, було направлено запит до Центру кіберзахисту Національного банку України, у відповідь на який було повідомлено, що відповідно командою реагування на кіберінциденти у банківській системі України Національного банку України CSIRT-NBU станом на 31 липня 2023 року до переліку фішингових веб-ресурсів було внесено **18 412 фішингових доменів, з яких 5 656 домени було внесено в липні 2023 року.**
6. Під час моніторингу судової практики було виявлено **75 вироків** в кримінальних справах, які безпосередньо стосуються питань свободи вираження поглядів. У **30 з них** є факти, що свідчать про можливе порушення цифрових прав:
- **В 3** ухвалених вироків не визначено інформацію, поширення якої стало підставою для притягнення особи до кримінальної відповідальності, що не дає можливості оцінити зміст поширеної інформації та пропорційність застосування до особи заходів або санкцій;
 - **23 вироків**, в яких не міститься інших способів аналізу поширеної інформації судом, крім посилань на висновки експертів-лінгвістів. В таких рішеннях вбачається ризик того, що судова практика є, насправді, повним відтворенням позиції і практикою відповідних судових експертів;
 - **4 вироків**, в яких поєднується, як відсутність інформації, поширення якої стало підставою для притягнення до кримінальної відповідальності так і відсутність власної оцінки судом її змісту з виключно посиланнями на висновки експертів-лінгвістів.
- Було виявлено проблему в кваліфікації однотипних дій та відповідно, застосування різних видів покарання до осіб, які здійснювали поширення інформації в одних і тих самих соцмережах, в той самий спосіб та схожого змісту.
7. Було проаналізовано **257 запитів** на отримання публічної інформації, які були направлено за допомогою веб ресурсу “Доступ до правди”.² Серед **43 відмов у наданні публічної інформації у 9 є ознаки неправомірності.**

Детальніше із зібраною та систематизованою під час моніторингу інформацією можна ознайомитись нижче.

² <https://dostup.pravda.com.ua>

КІБЕР (ХАКЕРСЬКІ) АТАКИ

За інформацією, яку Державна служба спеціального зв'язку та захисту інформації надала ППА у відповідь на запит, кількість кібератак, що були здійснені російськими кіберзловмисниками у липні 2023 року становить - **23 742 415**. Всі кібератаки, про які повідомила Держспецзв'язку було здійснено на державний сектор, оскільки служба фіксує та здійснює протидію кібератакам через систему захищеного доступу державних органів до мережі інтернет.

Під час своїх атак ворог використовував наступні способи втручання у мережі (перелік категорій кіберінцидентів відповідно до методів здійснення розроблений Урядовою командою реагування на комп'ютерні надзвичайні події України, яка функціонує в складі Державної служби спеціального зв'язку та захисту інформації України - CERT-UA):³

- 1) **Сканування** (збір інформації про системи або мережі) - **23 099 620 атак**;
- 2) **Шкідливе підключення** (спроби з'єднання від/до IP/URL - адреси, пов'язаної з відомим ШПЗ, наприклад C2C або ресурсом розповсюдження компонентів, пов'язаних із активністю певної бот-мережі) - **593 157 спроб**;
- 3) **Спроби експлуатації вразливості** (спроби вторгнення з використанням вразливості у системі, компонентів чи мережі) - **41 700 випадків**;
- 4) **Спроби авторизації або входу в систему** (спроба входу до служб або механізмів доступу, невдала спроба підбору автентифікаційних даних чи використання раніше скомпроментованих вже не актуальних даних) - **4 997 випадків**;
- 5) **Спам** (надсилання небажаних повідомлень або великої кількості повідомлень) - **2 607 випадків**.
- 6) **Атаки на відмови в обслуговуванні Dos/Doss** (вплив на нормальне функціонування системи чи сервісу, що досягається направленням з одного чи багатьох джерел до цільового ресурсу запитів для перенасичення пропускної здатності чи системних ресурсів) - **334 атак**;

У відкритих джерелах було зафіксовано повідомлення про наступні кіберінциденти:

- на Український центр оцінювання освіти, відбулась кібератака під час написання абітурієнтами національного мультипредметного тесту;⁴
- на Єдину державну електронну базу з питань освіти, через яку абітурієнти подають документи на вступ, відбулась кібератака з боку Росії;⁵
- на сайт Громадської організації "Офіс Трансформації" було здійснено 30 млн. запитів ddos-атак за дві доби;⁶
- на інформаційні ресурси Державної служби статистики України було здійснено атаку, внаслідок інциденту інформаційні ресурси не постраждали.⁷

³ <https://cert.gov.ua/recommendation/16904>

⁴ https://nus.org.ua/articles/velyke-interv-yu-z-dyrektorkoyu-utsoyao-pro-uspihy-i-hyby-nmt-2023-ta-planu-na-nmt-2024/?fbclid=IwAR3gJFQHQQ6Agcw0f7cB4AuLlqZaWKJ4cms8R4Pqz4loFJN8_Dcmq36IA

⁵ <https://internetua.com/hakeri-atakuvali-elektronnu-bazu-z-pitan-osviti>

⁶ <https://zmina.info/news/rodyna-aktyvista-maksyma-bahmatova-ta-jogo-gromadska-organizaciya-zaznaly-kiberataky/>

⁷ <https://cip.gov.ua/ua/news/kiberataka-na-derzhstat-ukrayini-vorog-ukotre-prozvituvav-pro-peremogu-yakoyi-ne-bulo>

ФІШИНГ АТАКИ

За інформацією, наданою Державною службою спеціального зв'язку та захисту інформації, в липні 2023 року було зафіксовано **2 076 фішинг атак** на державний сектор.

Варто зазначити, що перелік категорій кіберінцидентів⁸ відносить фішинг до методів збору інформації зловмисниками, який відбувається за допомогою методів соціальної інженерії, спрямованої на збір даних, яка може містити посилання на фішингові сайти.

Фішингові атаки здійснюють зловмисники, які маскуються під надійні джерела, щоб отримати легкий доступ до будь-якого типу даних. Існують різні типи фішингу та найпоширенішими є фішинг в електронних листах. Зловмисники в електронному листі надсилають шкідливі гіперпосилання або вкладення, після відкриття яких, запускається шкідлива програма, яка надає доступ до даних або, навіть, може паралізувати цілі IT-системи. Зазвичай, такі посилання та вкладення видають за безпечні, на перший погляд, файли як резюме, рахунок-фактура або банківська виписка, тощо.⁹

В липні 2023 Урядова команда реагування на комп'ютерні надзвичайні події України CERT-UA зафіксувала чергове масове розсилання небезпечних електронних листів з темою «Рахунок-фактура». Повідомлення містило вкладення з назвою «Акт_Звірки_та_рах.факт_від_12_07_2023.zip», відкриття якого призводило до завантаження і запуску шкідливої програми SmokeLoader.¹⁰

Також, Урядова команда реагування на комп'ютерні надзвичайні події CERT-UA виявила та дослідила факт розповсюдження хакерською групою APT28 (також відома як Pawn Storm, Fancy Bear, BlueDelta) фішингових атак з метою отримання аутентифікаційних даних українців, необхідних для входу до публічних поштових сервісів.¹¹

Окрім цього, Центр протидії дезінформації при Раді національної безпеки і оборони попереджав про нову фішингову схему шахрайства у Facebook. Шахраї масово тегають публічні сторінки або надсилали користувачам спам-повідомлення з текстом: «Подивіться, хто загинув у ДТП, я думаю, ви його знаєте, так шкода...» Мета такого розсилання - змусити користувачів перейти за посиланням, щоб згодом заволодіти доступом до сторінок власників у соцмережі.¹²

⁸ <https://cert.gov.ua/recommendation/16904>

⁹ <https://www.microsoft.com/uk-ua/security/business/security-101/what-is-phishing>

¹⁰ <https://cip.gov.ua/ua/news/zlovmisniki-znovu-rozpovsyudzhuyut-shkidlivu-programu-v-elektronnikh-listakh-z-tematikoyu-rakhunkiv>

¹¹ <https://cip.gov.ua/ua/news/cert-ua-viyavila-kiberataku-spryamovanu-na-vikradennya-danikh-ukrayinciv-dlya-vkhodu-v-poshtovi-servisi>

¹² <https://www.facebook.com/photo/?fbid=295858012963271&set=a.117239117491829>

ПОШИРЕННЯ ДЕЗІНФОРМАЦІЇ

У липні 2023 року дезінформаційна кампанія, яку росія веде проти України протягом багатьох років, не вщухала. Ворог продовжував систематично розповсюджувати недостовірну інформацію про бойові дії ЗСУ зокрема, про контрнаступ України, прагнув своїми повідомлення дискредитувати центральну владу та місцеве самоврядування, а також створював негативний образ України, як держави, якою керує Захід.

Прагнучи досягти поставленої мети, ворог активно розповсюджував в різних джерелах дезінформаційні повідомлення. Під час даного дослідження було зібрано та узагальнено дезінформаційні тези, які ворог поширював в мережі інтернет.

203 дезінформаційні тези було об'єднано в 14 тем:

1. На першому місці по кількості розповсюджених фейків були дезінформаційні повідомлення, в яких ворог дискредитував Президента України Володимира Зеленського або українську владу. Загалом, було виявлено 37 таких повідомлень:

- пропагандисти в соцмережах поширювали інформацію, нібито в Нью-Йорку розмістили рекламний банер з написом: «Немає Зеленського — немає війни». Насправді зображений банер, був результатом роботи відеомонтажу;¹³
- в мережі поширювали повідомлення про те, що під час саміту НАТО Зеленський зустрівся з Генеральним секретарем НАТО Столтенбергом. За результатами зустрічі український президент простягнув руку, а Єнс Столтенберг нібито відмовився потиснути її;¹⁴
- в соціальних мережах, зокрема в телеграм-каналах, які транслюють прокремлівську риторику, розповсюджували повідомлення про те, що в нідерландському місті Гаага невідомі намальовали графіті зі зображенням Зеленського, який висить на шибениці. Мовляв, увесь світ хоче позбутися його;¹⁵
- анонімні телеграм-канали, що транслюють прокремлівську риторику, поширювали обкладинку німецького сатиричного видання Handelsblatt із зображенням Володимира Зеленського. Президент України стоїть перед дверима, на яких намальована емблема НАТО. Пропагандисти просували меседж, що Україні туди ніколи не потрапити.¹⁶

2. Друге місце за активністю поширення здобули повідомлення, які стосувались дискредитації ЗСУ. У звітному періоді було виявлено 32 повідомлення, в яких передбачалась поразка української армії, нездатність протистояти російським військам та поширювалася інформація про кількість загиблих українських військових. Прикладом таких повідомлень є наступні:

¹³ <https://disinfo.detector.media/post/u-niu-yorku-rozmistily-reklamnyi-baner-iz-napysom-nemaie-zelenskoho-nemaie-viiny>

¹⁴ <https://disinfo.detector.media/post/yens-stoltenberh-vidmovyv-zelenskomu-potysnuty-ruku>

¹⁵ <https://disinfo.detector.media/post/v-haazi-stvorily-hrafiti-zi-zobrazhenniam-zelenskoho-iakyi-vysyt-na-shybenytsi>

¹⁶ <https://disinfo.detector.media/post/nimetske-vydannya-handelsblatt-opublikovalo-obkladynku-z-volodymyrom-zelenskym-iakyi-ne-mozhe-potrasyty-u-dveri-nato>

- пропагандисти в медіа поширювали інформацію, буцімто Міноборони України визнало, що російська армія «просунулась у багатьох напрямках». Мовляв, таку заяву зробила заступниця міністра оборони Ганна Маляр;¹⁷
- в анонімних телеграм-каналах, що транслюють прокремлівську риторику поширювали інформацію про те, що в Україні склався значний дефіцит ППО. Такі заяви з'явилися після нічної атаки російських ракет по території України та влучання в багатоповерхівку у Львові;¹⁸
- в мережі поширювали уривок відео, на якому нібито колишня спостерігачка ОБСЄ Віра Вайман розповідає російською мовою, що в Україні буцімто були секретні лабораторії, де начебто вилучали органи в дітей. За її словами, вийманням і торгівлею органами займалися українські національні батальйони, які відправляли органи за кордон, оформляючи посилки як експорт зерна;¹⁹
- в телеграм-каналах поширювали відео, де військовий ЗСУ розповідає, що українські вояки нібито розмінують поля власними ногами. І це буцімто підтверджує той факт, що військове командування кидає елітні частини на забій.²⁰

3. Постачання зброї Україні іноземними партнерами була не новою, але також часто використовуваною темою для створення фейків, яка в липні 2023 була на третьому місці за частотою розповсюдження. Загалом, під час моніторингу було виявлено 25 повідомлень на цю тему, серед яких були наступні:

- в мережі поширювали заяву речниці мзс рф м. захарової, в якій вона повідомляла про те, що теракти, які Зеленський здійснює поставленою Заходом чи закупленою за західні гроші зброєю, – це міжнародний тероризм;²¹
- мережею поширювали інформацію про те, що під час протестів у Франції поліцію обстріляли з американських рушниць, які могли потрапити з України;²²
- повідомлення про те, що Великобританія передасть Україні винищувачі разом з екіпажами поширювали в соціальних мережах. В повідомленнях йшлося, що нібито Велика Британія передає Україні винищувачі з військовими пілотиами. Буцімто вони керуватимуть винищувачами, а не українські війська;²³
- в мережі поширювали повідомлення про те, що у США готові надати Україні ізраїльську систему «Залізний купол», щоб тільки захистити свою зброю.²⁴

¹⁷ <https://disinfo.detector.media/post/minoborony-ukrainy-vyznalo-uspishne-prosuвання-rosiiskoi-armii-na-bahatokh-napriamkakh>

¹⁸ <https://disinfo.detector.media/post/v-ukraini-znachnyi-defitsyt-ppo-cherez-shcho-ponad-60-rosiiskikh-raket-vluchyly-v-tsilii>

¹⁹ <https://disinfo.detector.media/post/ukrainski-bataliony-vbyvaiut-ukrainskykh-ditei-a-todi-vyvoziat-ikhni-orhany-pid-eksportnym-kodom-zerna>

²⁰ <https://disinfo.detector.media/post/komanduvannya-zsu-kydaie-elitni-chastyiny-rozminovuvaty-polia-vlasnymy-nohamy>

²¹ <https://t.me/CenterCounteringDisinformation/6009>

²² <https://imi.org.ua/news/twitter-akaunty-z-platnovy-pidpyskoyu-poshyryuyut-dezinformatsiyu-pro-vijnu-v-ukrayini-bbc-i53947>

²³ <https://disinfo.detector.media/post/velyka-brytaniia-peredast-ukraini-vynyshchuvachi-razom-z-ekipazhamy>

²⁴ <https://disinfo.detector.media/post/ssha-prahnut-nadaty-ukraini-systemu-zaliznyi-kupol-shchob-zakhystyty-svoiu-zbroiu>

4. Велику кількість фейків було розповсюджено на тему українського контрнаступу. Загалом, під час моніторингу було виявлено 24 повідомлення на цю тему, і серед них наступні:

- пропагандисти в медіа поширювали дезінформацію на основі інтерв'ю головнокомандувача ЗСУ для The Washington Post. Зокрема, вони стверджували, що Валерій Залужний нібито звинувачує західних партнерів у перетворенні контрнаступу на клоунаду;²⁵
- в соціальних мережах поширювали повідомлення про те, що нібито один з українських сайтів оприлюднив кількість жертв контрнаступу. Фактчекери проекту StopFake дослідили цей кейс і визначили, що такий сайт справді існує. Однак сайт створений пропагандистами;²⁶
- анонімні телеграм-канали з проросійською риторикою, посиляючись на статтю The New York Times, поширювали інформацію про те, що нібито з початку контрнаступу Україна втратила до 20% усієї бронетехніки, яку їй передали західні партнери.²⁷

5. Повідомлення, в яких Україна зображалась як “недодержава”, якою керує Захід, а росія воює не з Україною, а з Заходом, не втрачали свою актуальність і ворог продовжував їх розповсюджувати. Загалом було виявлено 20 повідомлень подібного змісту:

- в мережі поширювали заяву речниці мзс рф м. захарової, яка повідомляла, що все, що відбувається на території України, контролюється ЦРУ та іншими американськими спецслужбами. Країна вже давно перебуває під зовнішнім керуванням, а від її суверенітету та незалежності не залишилося і сліду;²⁸
- в соціальних мережах, зокрема в телеграм-каналах, які транслюють прокремлівську риторiku, поширювали повідомлення про те, що Європа намагається поступово поглинути Україну, щоб перетворити її на свою колонію. Мовляв, Україна - маріонеткова держава, отже, Європа прагне стати її опікуном;²⁹
- в телеграм каналах розповсюджували інформацію про те, що зараз посадовці США роздумують над швидкою окупацією Європи. Мовляв, так їм легше буде керувати Україною. За висновками авторів, у США мають на меті довести Європу до економічного колапсу, а потім узятися за Україну.³⁰

6. Російська пропагандистська машина не припиняла створювати та поширювати дезінформаційні повідомлення, в яких Україна зображалась як країна, в якій процвітає нацизм. 16 повідомлень подібного змісту було зафіксовано у звітний період:

- в соціальних мережах, зокрема в телеграм-каналах, які транслюють прокремлівську риторiku, поширювали повідомлення, в яких розповідається, що Україна розповсюджує нацизм по всій Європі, так що

²⁵ <https://disinfo.detector.media/post/zaluzhnyi-vvazhaie-shcho-kontrnastup-ukrainy-peretvoryvsia-na-klounadu>

²⁶ <https://disinfo.detector.media/post/v-ukraini-opryliudnyly-kilkist-zahyblykh-i-poranenykh-unaslidok-kontrnastupu>

²⁷ <https://disinfo.detector.media/post/z-pochatku-kontrnastupu-ukraina-vtratyla-do-20-usiei-zakhidnoi-bronetekhniki-the-new-york-times>

²⁸ <https://t.me/CenterCounteringDisinformation/6033>

²⁹ <https://disinfo.detector.media/post/yevrointehratsiia-ukrainy-naspravdi-pohlynannia-i-kolonizatsiia>

³⁰ <https://disinfo.detector.media/post/ssha-namahaiutsia-znyshchty-ta-okupuvaty-yevropu>

там почали ставити пам'ятники нацистам. Автори впевнені, що Україна підбурює Захід, аби той створив організацію, яка може знищити білорусів та росіян;³¹

- в мережі поширювали інформацію про нібито спалення українцями болгарських прапорів у Києві. Автори дописували, що українці, мовляв, убивають різні народи і це стало однією з причин для повномасштабного вторгнення;³²
- в проросійських телеграм каналах розповсюджували повідомлення про те, що Зеленський вітає командирів "Азову", які повернулися в Україну після капітуляції перед росією, як "героїв", хоча Зеленський звичайно знає, що "Азовом" керують неонацисти.³³

7. Ще однією темою, яку продовжували обговорювати в мережі, була тема щодо того, що надії на вступ України в НАТО згасають. Всього 13 таких повідомлень було виявлено:

- російські медіа, що транслюють прокремлівську риторику, поширювали інформацію про те, що голова Єврокомісії Урсула фон дер Ляєн нібито заявила, що Україна вступить до Європейського Союзу через 20-30 років. Про це вона сказала буцімто під час свого інтерв'ю 22 червня у Лондоні на конференції з відновлення України;³⁴
- анонімні телеграм-канали, де поширюють проросійську риторику, стверджували, ніби 47% одеситів виступають проти вступу України до НАТО. Мовляв, такі дані опублікували в результатах соціопитування, проведеного Міжнародним республіканським інститутом (США).³⁵

8. Ворожі пропагандисти продовжували розвивати тему щодо посилення мобілізації в Україні та вигадували різноманітні фейки на цю тему. Загалом було виявлено 12 таких повідомлень і серед них:

- анонімні телеграм-канали, що транслюють прокремлівську риторику, поширювали інформацію про те, що в Україні нібито мобілізують вагітних жінок і для цього пошили спеціальну форму;³⁶
- російські медіа, що транслюють прокремлівську риторику, та російські користувачі фейсбуку поширювали інформацію про те, що поліція Харкова нібито передаватиме Інтерполу відомості про громадян України, які втекли від мобілізації до країн Європейського Союзу.³⁷

Серед інших тем, які російські пропагандисти вигадували для створення фейкових повідомлень були:

9. Тема, яка стосувалась підризу Каховської ГЕС, в якому звинувачували українців. Загалом було виявлено 5 таких повідомлень.

- в соціальних мережах розповсюджували повідомлення про те, що насправді Каховська ГЕС постраждала від рук українських військових.

³¹ <https://disinfo.detector.media/post/zakhid-stvoriue-natsystsku-orhanizatsiiu-iaka-spriamovana-proty-bilorusiv-ta-rosijan>

³² <https://disinfo.detector.media/post/ukraintsi-spalyly-bolharski-prapory-v-kyievi>

³³ <https://t.me/CenterCounteringDisinformation/6076>

³⁴ <https://disinfo.detector.media/post/holova-yevrokomisii-ursula-fon-der-liaien-zaiavyla-shcho-ukraina-vstupyt-do-yes-cherez-20-30-rokiv>

³⁵ <https://disinfo.detector.media/post/47-odesytiv-vystupaiut-proty-vstupu-ukrainy-do-nato>

³⁶ <https://disinfo.detector.media/post/v-ukraini-dlia-vahitnykh-zhinok-stvoryly-viiskovu-formu-aby-vidpravlyaty-ikh-na-front>

³⁷ <https://disinfo.detector.media/post/interpol-rozshukuvatyme-ukraintsiy-iaki-vtekly-vid-mobilizatsii-u-yevropu>

Мовляв, вони знищили греблю своїми ракетами. Також пропагандисти прикріплюють фотодоказ вцілілої силової установки з машинної зали Каховської ГЕС. За висновками авторів - це доводить, що нібито вибух відбувся ззовні. Вони також дописували, що міжнародні організації про це знають, але мовчать на користь України;³⁸

- в телеграм-каналах, які трансляють прокремлівську риторику, розповсюджували інформацію про те, що нібито через провальні медичні реформи система протиепідемічного контролю повністю деградувала і не здатна впоратися з інфекційними захворюваннями, які можуть спалахнути після підриву Каховської ГЕС.³⁹

10. Тема українських біженців. 5 дезінформаційних повідомлень було зафіксовано:

- в анонімних телеграм-каналах поширювали інформацію, буцімто на одному з найбільших польських новинних порталів Onet Wiadomości було опубліковано статтю, згідно з якою нібито 95% українських біженців уже не повернуться додому;⁴⁰
- в соціальних мережах стверджували, що на сайті фінського суспільного мовника Yle з'явилась інформація, нібито у Фінляндії хочуть скасувати соціальну допомогу для українських біженців, бо її розмір буцімто перевищує оплату за збирання ягід.⁴¹

11. Теза про можливий підриг Запорізької АЕС. 5 повідомлень:

- росіяни поширювали у соцмережах фейки про те, що нібито Україна в ніч на 5 липня може атакувати Запорізьку АЕС безпілотниками. Розвідка наголошувала, що вкиди російської пропаганди щодо ситуації на ЗАЕС — це примітивна і брехлива ІПСО;⁴²
- в анонімних телеграм-каналах, що трансляють прокремлівську риторику, поширювали повідомлення про те, що Зеленський нібито залякав українців мінуванням ЗАЕС, через що з київських аптек буцімто зник калій йодид.⁴³

12. Біолабораторії на території України. 3 повідомлення:

- у фейсбуці поширювали фрагмент інтерв'ю американського екслейтенанта Скотта Беннетта, яке він дав іранському медіа Press TV. Беннетт розповідав, що під керівництвом США на території України нібито виробляли біологічну зброю. Цей процес почався у 2005 році зі створення організації 501C3, яка потім трансформувалася в компанію «Метабіота», котру фінансувала компанія, очолювана Хантером Байденом. Також Скотт Беннетт заявив, що адміністрації Обама та Байдена збирали ДНК слов'янського населення, щоб створити проти нього біологічну зброю;⁴⁴

³⁸ <https://disinfo.detector.media/post/vybukhu-zseredyny-kakhovskoi-hes-ne-bulo-otzhe-ii-zruinuvaty-ukrainski-viiska>

³⁹ <https://disinfo.detector.media/post/medychna-systema-ne-hotova-do-reahuvannia-na-spalakh-y-infektsiinykh-khvorob-pislia-pidryvu-kakhovskoi-hes>

⁴⁰ <https://disinfo.detector.media/post/polski-media-95-ukrainskykh-bizhentsiv-ne-povernutsia-dodomu>

⁴¹ <https://disinfo.detector.media/post/u-finlandii-ukrainskykh-bizhentsiv-khochut-pozbavyty-sotsialnoi-dopomohy>

⁴² <https://detector.media/infospace/article/213764/2023-07-04-gur-rosiyan-y-poshyryuyut-dezinformatsiyu-pro-nibyto-plany-ukrainy-atakuvaty-zaes-dronamy/>

⁴³ <https://disinfo.detector.media/post/u-kyievi-rozkupyly-ves-iodyd-kaliiu-pislia-zaiavy-zelenskoho-pro-minuvannia-zaporizkoi-aes>

⁴⁴ <https://disinfo.detector.media/post/eksleitenant-skott-bennett-zaiavyv-shcho-pid-kerivnytstvom-ssha-v-ukraini-stvoriuvaty-biologichnu-zbroiu>

- в соціальних мережах поширювали повідомлення про те, що нібито віруси холери, виявлені в Одеській і Миколаївській областях, пов'язані з діяльністю біологічних лабораторій США в Україні.⁴⁵

13. Тема щодо того, що в Україні воюють іноземні найманці. З таких повідомлення було зафіксовано:

- в телеграм-каналах розповсюджували повідомлення про те, що Володимир Зеленський нещодавно ухвалив рішення про виклик 3 000 американських солдатів військового резерву через «величезні втрати» на війні.⁴⁶

14. Тема, яка стосувалась захоплення Польщею та Угорщиною території України. З таких повідомлення було зафіксовано:

- в соціальних мережах поширювали повідомленнях, в яких розповідали про нібито погіршення відносин між Польщею та Угорщиною через майбутній поділ України. Мовляв, країни вже обирають українські території, які ввійдуть до складу їхніх держав;⁴⁷
- анонімні телеграм-канали поширювали інформацію про те, що Президент Польщі Анджей Дуда і Президент України Володимир Зеленський зустрілися в Луцьку й нібито реалізували перший етап Варшавської унії, згідно якої поляки захоплять частину України.⁴⁸

ШАХРАЙСТВО В МЕРЕЖІ

В липні 2023 року шахраї продовжували використовувати тему війни, щоб ошукувати українців: надання фінансової допомоги; продаж неіснуючих товарів; прохання надати фінансову допомогу на лікування та інші схеми, за допомогою яких зловмисники прагнули ошукати українців.

Під час моніторингу загальнодоступних джерел у липні 2023 року були виявлені наступні повідомлення щодо способів та схем, за допомогою яких зловмисники ошукували українців:

1. проводили відеотрансляції, де нібито президент України Володимир Зеленський збирав гроші;⁴⁹
2. використовували шкідливе програмне забезпечення, яке давало їм доступ до електронних кабінетів вкладників одного з київських банків;⁵⁰
3. збирали кошти для військових від імені українських командирів;⁵¹
4. намагались виманити кошти від імені голови Волинської обласної військової адміністрації;⁵²

⁴⁵ <https://disinfo.detector.media/post/spalakh-kholery-v-odeskii-i-mykolaivskii-oblastiakh-poviazanyi-z-diialnistiu-biolaboratorii-v-ukraini>

⁴⁶ <https://disinfo.detector.media/post/zelenskyi-vyklykav-3-000-amerykanskykh-soldativ-na-viinuu-v-ukraini>

⁴⁷ <https://disinfo.detector.media/post/polshcha-ta-uhorshchyna-protystoiat-odna-odnii-cherez-podil-ukrainy>

⁴⁸ <https://disinfo.detector.media/post/volodymyr-zelenskyi-ta-andzhei-duda-zustrilysia-v-lutsku-shchob-realizuvaty-pershyi-etap-varshavskoi-unii>

⁴⁹ <https://internetua.com/shahrayi-provodyat-strimi-zi-zborom-groshei-vid-imeni-zelenskogo>

⁵⁰ <https://t.me/SBUkr/8857>

⁵¹ <https://disinfo.detector.media/post/shakhrai-stvoriliut-oholoshennia-pro-zbir-koshtiv-vid-imeni-ukrainskykh-komandyriv>

⁵² <https://rayon.in.ua/news/614191-na-volini-shakhrai-telefonuyut-vid-imeni-golovi-ova-i-vimanyuyut-groshei>

5. у соціальних мережах шукали оголошення про збір грошей на допомогу ЗСУ та лікування поранених бійців. Потім телефонували на номери телефонів, отримані в ході спілкування у месенджері. Використовуючи фейкові акаунти у соцмережах, фігуранти представлялися працівниками платіжної організації та пропонували отримати грошовий переказ з Польщі. Під виглядом конвертування злотих у гривні, правопорушники пропонували певний алгоритм дій, отримували персональні та банківські дані громадян, після чого привласнювали гроші з рахунків потерпілих;⁵³
6. привласнили гроші громадян під виглядом надання соцвиплат та вивели їх на свої рахунки через спеціальний бот у Telegram, за допомогою якого отримували у потерпілих персональні дані, що становлять банківську таємницю;⁵⁴
7. на продажі неіснуючих товарів в інтернеті ошукали громадян на 1,5 млн грн., використовуючи три сайти інтернет-магазинів, через які заволоділи грошима громадян під виглядом продажу побутової техніки та електроніки;⁵⁵
8. використовували фішингові сайти, які імітують українські банки. У месенджерах та соцмережах шахраї розповсюджують публікації з пропозиціями нібито отримати соціальні виплати для українців від ООН та інших міжнародних організацій;⁵⁶
9. замінювали SIM-картки і несанкціоновано отримували доступ до онлайн-банкінгу безвісти пропавших і полонених військовослужбовців;⁵⁷
10. продавали через Інтернет військовим та волонтерам уявні автомобілі за заниженою вартістю, пояснюючи це тим, що вона визначена рішенням суду;⁵⁸
11. ошукували громадян під виглядом благодійних зборів для потреб військовослужбовців ЗСУ.⁵⁹

Крім вищезазначеного, в єдиному реєстрі судових рішень було виявлено 19 судових рішень щодо притягнення до відповідальності за шахрайство в мережі, серед яких

1. продаж неіснуючих товарів;^{60 61 62}
2. збір допомоги на лікування;^{63 64}
3. надання матеріальної допомоги;^{65 66}
4. виготовлення документів, щодо перетину кордону в період дії правового режиму воєнного стану.⁶⁷

⁵³<https://cyberpolice.gov.ua/news/oshukaly-ponad-lyudej-yaki-zbyraly-koshty-na-dopomogu-zsu-na-dnipropetrovshhyni-policzejski-vykryly-grupu-zlovmysnykiv-3589/>

⁵⁴<https://cyberpolice.gov.ua/news/privlasnyly-groshi-gromadyan-pid-vyglyadom-nadannya-soczyvplat-sudytmut-chleniv-zlochynnovi-organizacziyi-376/>

⁵⁵<https://cyberpolice.gov.ua/news/na-prodazhi-neisnuvuyuchykh-tovariv-oshukaly-gromadyan-na-mln-grn-u-kyievi-sudytmut-grupu-zlovmysnykiv-6460/>

⁵⁶<https://ms.detector.media/trendi/post/32496/2023-07-23-u-sotsmerezhak-h-poshyryuyut-shakhrayski-dopysy-z-propozytsiyamy-nibyto-otrymaty-vyplaty-vid-onn/>

⁵⁷<https://internetua.com/yak-v-ukrayini-shahrayi-oformlyauat-krediti-na-viiskovih-sut-manipulyaciyi>

⁵⁸<https://internetua.com/zatrimali-grupu-iz-5-kremencsujan-yaki-prodavali-cserez-internet-viiskovim-ta-volonteram-uyavni-avtomobili>

⁵⁹<https://imi.org.ua/news/kiberpolitsiya-vykryla-shahrayiv-yaki-vymanuyaly-groshi-ta-poshyryuvaly-rosijsku-propagandu-i54256>

⁶⁰<https://revestr.court.gov.ua/Review/112051043>

⁶¹<https://revestr.court.gov.ua/Review/111938554>

⁶²<https://revestr.court.gov.ua/Review/111991886>

⁶³<https://revestr.court.gov.ua/Review/111966834>

⁶⁴<https://revestr.court.gov.ua/Review/112042803>

⁶⁵<https://revestr.court.gov.ua/Review/112344439>

⁶⁶<https://revestr.court.gov.ua/Review/112213209>

⁶⁷<https://revestr.court.gov.ua/Review/112132985>

БЛОКУВАННЯ ВЕБ-РЕСУРСІВ

Блокування веб-ресурсів за рішеннями державних органів.

До початку широкомасштабного вторгнення та введення правового режиму воєнного стану, можливість блокування веб-ресурсів чи певного незаконного контенту була визначена Законом України «Про електронні комунікації», який передбачає обов'язок обмежувати доступ до сайтів, які поширюють дитячу порнографію (за рішенням суду)⁶⁸ та Законом України «Про авторське право і суміжні права»,⁶⁹ яким передбачені певні можливості для обмеження поширення незаконного контенту, також за рішенням суду.

Не дивлячись на те, що національне законодавство не містило інших підстав, механізмів та способів блокування веб-ресурсів, ніж зазначені вище, доступ до сайтів обмежувався як санкція та в порядку накладання арешту на майнові права інтелектуальної власності. ППА неодноразово, в своїх звітах та рекомендаціях наголошувала на тому, що такі способи блокування не відповідають нормам національного законодавства та яскраво демонструють відхилення від стандартів, напрацьованих ЄСПЛ.⁷⁰

З початку дії в Україні правового режиму воєнного стану, продовжували діяти Укази Президента України, якими введено в дію рішення РНБО (на підставі Закону України «Про санкції») щодо **блокування 697 веб-ресурсів**⁷¹ та окрім цього, національне законодавство було доповнено низкою норм, які визначають нові механізми обмеження доступу до веб-ресурсів:

1. На підставі рекомендацій Національного центру оперативно-технічного управління електронними комунікаційними мережами України (далі – НЦУ).

В травні 2022 року Закон України «Про електронні комунікації» було доповнено нормою, яка вимагає від операторів телекомунікаційних мереж виконувати розпорядження НЦУ в умовах надзвичайного або воєнного стану і ці розпорядження можуть стосуватись блокувань веб-ресурсів, бо відповідно до п. 14 «Порядку оперативно-технічного управління телекомунікаційними мережами в умовах надзвичайних ситуацій, надзвичайного чи воєнного стану», затвердженого Постановою Кабінету Міністрів України від 29 червня 2004 р. № 812, НЦУ та центри управління мережами за погодженням із Адміністрацією Держспецзв'язку відповідно до законодавства можуть допускати деяке зниження якості послуг та встановлювати тимчасові обмеження щодо їх надання до ліквідації надзвичайних ситуацій, скасування надзвичайного та воєнного стану.⁷²

Варто зазначити, що блокування веб-ресурсів на підставі рекомендацій НЦУ почало відбуватись в перші дні широкомасштабного вторгнення в лютому 2022 року, ще до

⁶⁸ <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/1089-20#Text>

⁶⁹ <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2811-20#n855>

⁷⁰ <https://www.ppl.org.ua/yuridichnij-analiz-ukazu-prezidenta-pro-blokuvannya-sajtiv.html>

⁷¹ <https://www.ppl.org.ua/wp-content/uploads/2022/02/%D0%86%D0%BD%D0%B4%D0%B5%D0%BA%D1%81-%D0%B7%D0%B0-%D1%81%D1%96%D1%87%D0%B5%D0%BD%D1%8C-2022-%D1%80%D0%BE%D0%BA%D1%83.pdf>

⁷² <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/812-2004-%D0%BF#Text>

внесення змін до Закону України «Про електронні комунікації», на підставі вищезазначеної Постанови КМУ.

За період з 24 лютого 2022 року по 31 липня 2023 року НЦУ було видано **191 розпорядження, з них 8 в липні 2023 року** згідно з якими постачальникам електронних комунікаційних мереж та/або послуг належало здійснити блокування різних видів інтернет-ресурсів.

Станом на 31 липня 2023 року згідно розпоряджень НЦУ було заблоковано **11 717 доменів (з них 80 доменів було заблоковано у липні 2023 року) та 643 автономних систем**, які містять більше ніж 120 млн. IP адрес, зареєстрованих на території росії.

2. Згідно з розпорядженням НЦУ №67/850 “Про впровадження системи фільтрації фішингових доменів”.⁷³

Як зазначалося вище, Закон України «Про електронні комунікації» надає НЦУ повноваження видавати розпорядження щодо оперативно-технічного управління електронними комунікаційними мережами, які є обов’язковими для виконання постачальниками електронних комунікаційних мереж та/або послуг, серед яких можуть розпорядження про блокування веб-ресурсів.

Окрім розпоряджень, про безпосереднє блокування сайтів, 30 січня 2023 року НЦУ було прийнято рішення та затверджено розпорядження №67/850 “Про впровадження системи фільтрації фішингових доменів”,⁷⁴ на підставі якого на українських інтернет-провайдерів було покладено обов’язок встановити систему блокування, яка кожні 15 хвилин автоматично завантажує перелік адрес, доступ до яких має бути заблокований. Перелік таких адрес створює команда реагування на кіберінциденти в банківській системі України, що входить до складу Центру кіберзахисту Національного банку України. Метою запровадження такої системи блокування є протидія фішингу та захист користувачів інтернету від шахрайства, яке відбувається в банківській сфері, бо одним із найпоширеніших видів шахрайства є створення фішингових ресурсів, які створюються для викрадення персональних даних та доступу до банківських рахунків.

Щодо кількості та переліку веб-ресурсів, які було заблоковано згідно даного розпорядження, ППЛА направила запит до Центру кіберзахисту Національного банку України. Згідно відповіді командою реагування на кіберінциденти у банківській системі України Національного банку України CSIRT-NBU станом на 31 липня 2023 року до переліку фішингових веб-ресурсів було внесено **18 412 фішингових доменів, з яких 5 656 домени було внесено в липні 2023 року.**

Варто зазначити, що оператори електронних комунікацій вважають, що система фільтрації фішингових сайтів несе загрози інформаційній безпеці України. З моменту оприлюднення Розпорядження Інтернет асоціація України пропонувала терміново змінити систему фільтрації. Згідно з експертизою Асоціації, централізована автоматична система має стратегічні технологічні вразливості, які ставлять під загрозу весь сегмент українського інтернету та створюють загрози національній безпеці. У військовий час такі вразливості дозволяють на суттєвий час заблокувати

⁷³ <https://nkrzi.gov.ua/index.php?r=site/index&pg=99&id=2580&language=uk>

⁷⁴ <https://nkrzi.gov.ua/index.php?r=site/index&pg=99&id=2580&language=uk>

доступ до інтернету в зоні .ua. Транзитний сервер РНБО, на який передається інформація, є дублюванням функцій та знижує рівень захисту системи.⁷⁵

3. За рішенням Національної ради України з питань телебачення і радіомовлення (далі - Нацрада) або за рішенням суду у відповідності із Законом України “Про медіа”.⁷⁶

31 березня 2023 року набув чинності Закон України “Про медіа” (далі- Закон), який містить норми, що дозволяють Нацраді своїм рішенням або в судовому порядку заблокувати доступ до веб-ресурсів. Зокрема, ст.36 Закону встановлює для медіа та платформ спільного доступу заборону поширювати певні види інформації (заклики до насильницької зміни, повалення конституційного ладу, розв’язування або ведення агресивної війни або воєнного конфлікту, порушення територіальної цілісності України, ліквідації незалежності України, інформацію, яка виправдовує чи пропагує такі дії тощо).

Також, ст. 119 Закону встановлює обмеження щодо змісту інформації у медіа, пов’язані зі збройною агресією (інформацію, що висвітлює збройну агресію проти України як внутрішній конфлікт, громадянський конфлікт чи громадянську війну, якщо наслідком цього є розпалювання ворожнечі чи ненависті або заклики до насильницької зміни, повалення конституційного ладу чи порушення територіальної цілісності; тощо).

Окрім цього, ст. 120 Закону встановлює обмеження щодо структури власності та фінансування медіа під час збройної агресії, а ст. 123 Закону визначає підстави для заборони поширення аудіовізуальних медіа-сервісів на замовлення та сервісів провайдерів аудіовізуальних сервісів держави-агресора на території України.

За порушення заборони поширювати зазначені у ст.36 та ст.119 Закону види інформації, а також якщо суб'єктом медіа є:

- фізична особа, яка є громадянином держави-агресора (держави-окупанта) за виключенням осіб, що мають дозвіл на тимчасове або постійне проживання в Україні;
- юридична особа, зареєстрована у державі-агресорі (державі-окупанті) або з місцезнаходженням в такій державі;
- юридична особа, в якій кінцевим бенефіціарним власником, ключовим учасником чи власником істотної участі на будь-якому рівні ланцюга володіння корпоративними правами є фізична особа, яка є громадянином або резидентом держави-агресора (держави-окупанта), чи юридична особа, зареєстрована в такій державі або з місцезнаходженням в такій державі;
- юридична особа, що отримує фінансування (кредити, займи, позики, інвестиції, внески спонсорів, благодійні внески, іншу фінансову допомогу) від фізичних осіб, що є громадянами держави-агресора (держави-окупанта), юридичних осіб, зареєстрованих в такій державі або з місцезнаходженням в такій державі, - онлайн-медіа може бути

⁷⁵ <https://inau.ua/news/novyny-inau/operatory-vvazhayut-shcho-systema-filtratsiyi-fishynovykh-saytiv-nese-zahrozy>

⁷⁶ <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2849-20#n2071>

заблоковано за рішенням Національної ради України з питань телебачення і радіомовлення або в судовому порядку.

До Переліку аудіовізуальних медіа-сервісів на замовлення та сервісів провайдерів аудіовізуальних сервісів держави-агресора можуть потрапити сервіси як держави-агресора, так і інших держав, у тому числі українські, якщо будуть встановлені підстави, визначені статтею 123 Закону України «Про медіа».

За період з березня 2023 року по липень 2023 року Нацрадою було затверджено два рішення щодо блокувань веб-ресурсів на підставі Закону України «Про медіа»:⁷⁷

1. Рішення Нацради від 06.07.2023 № 450 про блокування трьох веб-ресурсів: <https://www.ivu.ru> , <https://www.ivu.az> , <https://www.ivu.tv> ;
2. Рішення Нацради від 27.07.2023 № 586 про блокування <https://www.tvigle.ru/> ;

Обидва рішення були затверджені за невідповідність структури власності суб'єкта у сфері аудіовізуальних медіа-сервісів на замовлення або провайдера аудіовізуальних сервісів у відповідності з вимогами пунктів 1 – 3 частини першої статті 120 Закону України «Про медіа» та повної або переважної спрямованості сервісу, що надається суб'єктом, на територію та аудиторію держави агресора (держави-окупанта).

Аналіз вищезазначеної інформації, яка стосується здійснення блокувань у звітний період, здебільшого, свідчить про потенційну загрозу цифровим правам людини. Насамперед, це пов'язано з тим, що велика кількість блокувань не відповідають європейським стандартам, які Європейський суд з прав людини виклав в низці своїх рішень:

- будь-які формулювання, навіть розроблені національними судами або іншими незалежними органами, з яких випливає блокування, повинні мати належне підґрунтя у законодавстві;
- чіткість визначення категорії протиправного контенту, за поширення якого сайт може підлягати блокуванню;
- наявність запобіжників. Незалежно від того, яким чином відбувалося блокування ресурсу, власникам сайтів повинні повідомляти про такий захід. Їм необхідно надати можливість висловити власні аргументи щодо підстав блокування, залучивши їх до процесу;
- необхідність проведення оцінки впливу заходів з блокування до його впровадження. Варто як зважати на розмежування між законним і протиправним контентом, так і розуміти, що окремі види блокувань (наприклад, всього сайту, а не окремої сторінки, що містить протиправний контент, блокування за IP-адресою, де розміщено кілька сайтів) будуть апріорі свавільними;
- використання судовими або іншими незалежними органами, які мають розглядати справи про блокування, практики ЄСПЛ та балансування ними інтересів власників, користувачів і держави при винесенні відповідного рішення про блокування;
- оцінка протиправності контенту та оцінка правомірності блокування має проводитися окремо і відповідно до практики ЄСПЛ з цих питань.

⁷⁷ https://webportal.nrada.gov.ua/wp-content/uploads/2023/07/Perelik-zaboronenyh-servisiv_27.07.2023.pdf

Якщо звернутись до української практики блокування вебресурсів, то можна побачити, що наразі вона не повною мірою відповідає названим принципам. Зокрема, в низці випадків вона має ознаки порушення принципу законності, бо, навіть, враховуючи той факт, що державні органи на період дії воєнного стану мають повноваження регулювати роботу постачальників електронних комунікаційних мереж та/або послуг, порядок такого регулювання та його межі, наразі, законодавством не визначено. Також, окрім порушення принципу законності, практика блокувань веб-ресурсів містить ознаки втручання у право на свободу слова, або ознаки того, що таке втручання є непропорційним.

Окремо варто зазначити, що на момент написання даного звіту немає можливості в повній мірі проаналізувати зазначені вимоги Конвенції про захист прав людини і основоположних свобод в контексті вищезазначених блокувань тому, що обмеження доступу до цих ресурсів унеможлиблює аналіз їх контенту.

СВОБОДА ВИРАЖЕННЯ ПОГЛЯДІВ

Введення воєнного стану в Україні у зв'язку з широкомасштабним вторгненням росії та необхідність захисту суверенітету і територіальної цілісності обумовили внесення змін до законодавства України в багатьох сферах, в тому числі й у інформаційній.

Зокрема, у липні 2023 року **продовжував діяти правовий режим воєнного стану**, який було введено Указом Президента України від 24 лютого 2022 р. № 64/2022 “Про введення воєнного стану в Україні”⁷⁸ та затверджено Законом України № 2102-IX “Про затвердження Указу Президента України “Про введення воєнного стану в Україні”. **Протягом березня 2022 - липня 2023 року строк дії правового режиму воєнного стану продовжувався вісім разів, в липні 2023 року його було продовжено і нині він діє до 15 листопада 2023 р.** Зазначеним Указом передбачено можливість обмеження ряду фундаментальних прав людини, зокрема, право на свободу думки і слова, на вільне вираження своїх поглядів і переконань.

Також, продовжували дію нормативно-правові акти, більшість з яких було запроваджено в березні 2022 року і які мають безпосередній вплив на свободу вираження поглядів. Серед них:

1. **Закон України “Про правовий режим воєнного стану”**,⁷⁹ на підставі якого військове командування разом із військовими адміністраціями (у разі їх утворення) можуть самостійно або із залученням органів виконавчої влади, Ради міністрів Автономної Республіки Крим, органів місцевого самоврядування регулювати у порядку, визначеному Кабінетом Міністрів України:
 - роботу постачальників електронних комунікаційних мереж та/або послуг;
 - роботу поліграфічних підприємств, видавництв, телерадіоорганізацій, телерадіоцентрів та інших підприємств, установ, організацій і закладів культури та ЗМІ;

⁷⁸ <https://www.president.gov.ua/documents/642022-41397>

⁷⁹ <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/389-19#Text>

- використовувати місцеві радіостанції, телевізійні центри та друкарні для військових потреб і проведення роз'яснювальної роботи серед військ і населення.

2. **Наказ Головнокомандувача ЗСУ від 3 березня 2022 р. № 73** “Про організацію взаємодії між Збройними Силами України, іншими складовими сил оборони та представниками засобів масової інформації на час дії правового режиму воєнного стану” (далі – Наказ), яким окреслено перелік забороненої до поширення інформації.

27 лютого 2023 року було внесено зміни до Наказу. Головнокомандувач ЗСУ уточнив і доповнив перелік інформації, розголошення якої може призвести до обізнаності противника про дії Сил оборони та негативно вплинути на хід виконання завдань під час дії воєнного стану. Це заборони щодо поширення інформації про результати ракетних ударів, переміщення зброї, озброєння та бойових припасів, рух або розташування підрозділів сил оборони, місце розміщення сил і засобів підрозділів протиповітряної оборони. Також є аспекти, яких слід дотримуватися при зйомці озброєння та військової техніки іноземного виробництва, що надавалася у рамках матеріально-технічної допомоги від країн-партнерів.

31 березня 2023 року набув чинності Закон України “Про медіа”,⁸⁰ яким передбачено обмеження щодо змісту інформації у медіа, пов'язані зі збройною агресією. Стаття 119 даного закону забороняє онлайн-медіа поширювати чотири типи протиправного контенту під час збройної агресії:

1. інформацію, що висвітлює збройну агресію проти України як внутрішній конфлікт, громадянський конфлікт чи громадянську війну, якщо наслідком цього є розпалювання ворожнечі чи ненависті або заклики до насильницької зміни, повалення конституційного ладу чи порушення територіальної цілісності;
2. недостовірні матеріали щодо збройної агресії та діянь держави-агресора, її посадових осіб, осіб та організацій, що контролюються державою-агресором, у разі, якщо наслідком цього є розпалювання ворожнечі чи ненависті або заклики до насильницької зміни, повалення конституційного ладу чи порушення територіальної цілісності;
3. програми та матеріали (крім інформаційних та інформаційно-аналітичних програм), одним з учасників яких є особа, внесена до Переліку осіб, які створюють загрозу національній безпеці;
4. музичні фонограми, відеограми, музичні кліпи, здійснені співаком (співачкою), який є або був у будь-який період після 1991 року громадянином держави-агресора, та/або вироблені фізичною особою та/або юридичною особою, яка була громадянином держави-агресора або зареєстрована в державі-агресорі.

Обмеження, передбачені статтею 119 Закону України “Про медіа”, що містить самостійні контентні заборони для медіа, застосовуватимуться до моменту скасування Верховною Радою статусу держави-агресора, а також протягом п'яти років після скасування цього статусу. Протягом цих п'яти років Верховна Рада матиме щорічно переглядати необхідність застосування обмежень, визначених розділом.

⁸⁰ <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2849-20#n2071>

Окрім, обмежень щодо змісту інформації у медіа, пов'язані зі збройною агресією, стаття 36 Закону України "Про медіа" містить загальні обмеження щодо змісту інформації, яку заборонено поширювати на території України в медіа та на платформах спільного доступу:

1. заклики до насильницької зміни, повалення конституційного ладу, розв'язування або ведення агресивної війни або воєнного конфлікту, порушення територіальної цілісності України, ліквідації незалежності України, інформацію, яка виправдовує чи пропагує такі дії;
2. висловлювання, що розпалюють ненависть, ворожнечу чи жорстокість до окремих осіб чи груп осіб за національною, расовою чи релігійною ознакою;
3. висловлювання, що підбурюють до дискримінації чи утисків щодо окремих осіб та груп осіб на основі етнічного та соціального походження, громадянства, раси, релігії та вірувань, віку, статі, сексуальної орієнтації, гендерної ідентичності, інвалідності або за іншою ознакою;
4. пропаганду або заклики до тероризму та терористичних актів, інформацію, що виправдовує чи схвалює такі дії;
5. фільми, розповсюдження та демонстрування яких заборонено відповідно до Закону України "Про кінематографію";⁸¹
6. порнографічні матеріали, а також матеріали, що заохочують сексуальну експлуатацію та насильство над дітьми, демонструють статеві відносини дітей, використовують образ дітей (візуальний запис образу дітей) у видовищних заходах сексуального чи еротичного характеру;
7. пропаганду вживання наркотичних засобів, психотропних речовин;
8. пропаганду жорстокого поводження з тваринами;
9. інструкції або поради щодо виготовлення, придбання або використання вибухових, наркотичних чи психотропних речовин;
10. інформацію, що заперечує або виправдовує злочинний характер комуністичного тоталітарного режиму 1917-1991 років в Україні, злочинний характер націонал-соціалістичного (нацистського) тоталітарного режиму, створює позитивний образ осіб, які обіймали керівні посади у комуністичній партії (посаду секретаря районного комітету і вище), вищих органах влади та управління СРСР, УРСР (УСРР), інших союзних та автономних радянських республік (крім випадків, пов'язаних з розвитком української науки та культури), працівників радянських органів державної безпеки, виправдовує діяльність радянських органів державної безпеки, встановлення радянської влади на території України або в окремих адміністративно-територіальних одиницях, переслідування учасників боротьби за незалежність України у XX столітті. Особливості розповсюдження і демонстрування фільмів, що містять популяризацію радянських органів державної безпеки, регулюються Законом України "Про кінематографію";⁸²
11. інформацію, що містить символіку комуністичного або націонал-соціалістичного (нацистського) тоталітарного режиму, крім випадків, передбачених Законом України "Про засудження комуністичного та націонал-соціалістичного (нацистського) тоталітарних режимів в Україні та заборону пропаганди їхньої

⁸¹ <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/9/98-%D0%B2%D1%80>

⁸² <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/9/98-%D0%B2%D1%80>

символіки",⁸³

12. інформацію, що містить пропаганду російського тоталітарного режиму, збройної агресії Російської Федерації як держави-терориста проти України, а також символіку воєнного вторгнення російського тоталітарного режиму, крім випадків, передбачених Законом України "Про заборону пропаганди російського нацистського тоталітарного режиму, збройної агресії Російської Федерації як держави-терориста проти України, символіки воєнного вторгнення російського нацистського тоталітарного режиму в Україну",⁸⁴
13. інформацію, що принижує або зневажає державну мову;
14. інформацію, що заперечує або ставить під сумнів існування українського народу (нації) та/або української державності та/або української мови.

За порушення заборони поширювати зазначені види інформації онлайн-медіа може бути заблоковано за рішенням Національної ради України з питань телебачення і радіомовлення або в судовому порядку.

Також, ст. 123 Закону України "Про медіа" визначає підстави для заборони поширення аудіовізуальних медіа-сервісів на замовлення та сервісів провайдерів аудіовізуальних сервісів держави-агресора на території України.

До Переліку аудіовізуальних медіа-сервісів на замовлення та сервісів провайдерів аудіовізуальних сервісів держави-агресора можуть потрапити сервіси як держави-агресора, так і інших держав, у тому числі українські, якщо будуть встановлені підстави, визначені статтею 123 Закону України "Про медіа".⁸⁵

Національна рада відповідно до Закону України "Про медіа" має повідомляти Національну комісію, що здійснює державне регулювання у сферах електронних комунікацій, радіочастотного спектру та надання послуг поштового зв'язку, платформи цифрової дистрибуції мобільних застосунків, виробників телевізійних приймачів та кінцевих (термінальних) обладнань, що поставляються в Україну, Національний банк України і міжнародні платіжні системи – про рішення щодо внесення аудіовізуальних медіа-сервісів на замовлення та сервісів провайдерів аудіовізуальних сервісів до зазначеного переліку, а ці сторони мають забезпечити:

- обмеження доступу постачальниками електронних комунікаційних послуг до вебсайтів;
- врахувати заборону використання на території України мобільного застосунку аудіовізуального медіа-сервісу на замовлення;
- врахувати заборону встановлення програмного забезпечення аудіовізуального медіа-сервісу на замовлення і припинити доступ до зазначеного сервісу;
- врахувати заборону оплати сервісу на території України.

Також, в березні 2022 року, Кримінальний кодекс України було доповнено новими статтями (ст.ст. 111⁻¹, 114⁻², 435⁻¹, 436⁻²), практика застосування яких має безпосередній вплив на свободу вираження поглядів.

⁸³ <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/317-19>

⁸⁴ <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2265-20>

⁸⁵ <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2849-20#Text>

I. Аналіз вироків, ухвалених у липні 2023 року за статтями ККУ, які передбачають застосування кримінальної відповідальності за поширення забороненої інформації в інтернеті (109, 110, 111, 436⁻¹, 111⁻¹, 114⁻², 435⁻¹, 436⁻²).

У липні 2023 року в Єдиному державному реєстрі судових рішень було виявлено **71 вирок, щодо притягнення до кримінальної відповідальності за статтями ККУ, які стосуються поширення забороненої інформації.**

Серед рішень, які були виявлені під час моніторингу, наступні вирок:

1. **За ч.1 ст.111⁻¹ КК України**, яка передбачає відповідальність за заперечення громадянином України здійснення збройної агресії проти України, встановлення та утвердження тимчасової окупації частини території України або публічні заклики громадянином України до підтримки рішень та/або дій держави-агресора, збройних формувань та/або окупаційної адміністрації держави-агресора, до співпраці з державою-агресором, збройними формуваннями та/або окупаційною адміністрацією держави-агресора, до невизнання поширення державного суверенітету України на тимчасово окуповані території України) - **13 вироків із покаранням у вигляді позбавлення права обіймати певні посади або займатися певною діяльністю строком від 10 до 12 років;**
2. **За ч.1 ст.114⁻² КК України**, яка передбачає відповідальність за поширення інформації про направлення, переміщення зброї, озброєння та бойових припасів в Україну, у тому числі про їх переміщення територією України, якщо така інформація не розміщувалася (не поширювалася) у відкритому доступі Генеральним штабом Збройних Сил України, Міністерством оборони України, Головним управлінням розвідки Міністерства оборони України чи Службою безпеки України або в офіційних джерелах країн-партнерів, вчинене в умовах воєнного або надзвичайного стану було ухвалено **1 вирок** із покаранням у виді позбавлення волі на 4 роки та звільнення від відбування покарання з іспитовим строком терміном на 2 роки.⁸⁶
3. **За ч.2 ст.114⁻² КК України**, яка передбачає відповідальність за поширення інформації про переміщення, рух або розташування Збройних Сил України чи інших утворених відповідно до законів України військових формувань, за можливості їх ідентифікації на місцевості, якщо така інформація не розміщувалася у відкритому доступі Генеральним штабом Збройних Сил України, Міністерством оборони України або іншими уповноваженими державними органами, вчинене в умовах воєнного або надзвичайного стану) було ухвалено **6 вироків:**
 - 5 вироків із покаранням у виді позбавлення волі на 5 років та звільненням від призначеного покарання з іспитовим строком від 1 до 3 років;
 - 1 вирок із покаранням у виді позбавлення волі терміном на 8 років без звільненням від призначеного покарання.
4. **За ч.3 ст.114⁻² КК України**, яка передбачає відповідальність за дії, передбачені частиною першою або другою статті 114⁻², вчинені за попередньою

⁸⁶ <https://reyestr.court.gov.ua/Review/112306703>

змовою групою осіб або з корисливих мотивів, або з метою надання такої інформації державі, що здійснює збройну агресію проти України, або її представникам, або іншим незаконним збройним формуванням, або якщо вони спричинили тяжкі наслідки, за відсутності ознак державної зради або шпигунства було ухвалено **4 вироки** із покаранням у виді позбавлення волі терміном на 9 років, без звільнення від призначеного покарання.⁸⁷

5. **За ч.1 ст. 436⁻¹ КК України**, яка передбачає відповідальність за виготовлення, поширення, а також публічне використання символіки комуністичного, націонал-соціалістичного (нацистського) тоталітарних режимів, у тому числі у вигляді сувенірної продукції, публічне виконання гімнів СРСР, УРСР (УСРР), інших союзних та автономних радянських республік або їх фрагментів на всій території України, крім випадків, передбачених частинами другою і третьою статті 4 Закону України "Про засудження комуністичного та націонал-соціалістичного (нацистського) тоталітарних режимів в Україні та заборону пропаганди їх символіки" - судами було ухвалено **2 вироки** із покаранням у виді позбавлення волі на 2 роки та звільненням від призначеного покарання з іспитовим строком на 1 рік.
6. **За ч.2 ст. 436⁻¹ КК України**, яка передбачає відповідальність за виготовлення, поширення, а також публічне використання символіки комуністичного, націонал-соціалістичного (нацистського) тоталітарних режимів, у тому числі у вигляді сувенірної продукції, публічне виконання гімнів СРСР, УРСР (УСРР), інших союзних та автономних радянських республік або їх фрагментів на всій території України, крім випадків, передбачених частинами другою і третьою статті 4 Закону України "Про засудження комуністичного та націонал-соціалістичного (нацистського) тоталітарних режимів в Україні та заборону пропаганди їх символіки" вчинені особою, яка є представником влади, або вчинені повторно, або організованою групою, або з використанням засобів масової інформації - судами було ухвалено **2 вироки** із покаранням у виді позбавлення волі терміном від 1 до 5 років та звільненням від призначеного покарання з іспитовим строком на 1 рік.
7. **За ч. 1 ст. 436⁻² ККУ**, яка передбачає відповідальність за виправдовування, визнання правомірною, заперечення збройної агресії російської федерації проти України, розпочатої у 2014 році, у тому числі шляхом представлення збройної агресії російської федерації проти України як внутрішнього громадянського конфлікту, виправдовування, визнання правомірною, заперечення тимчасової окупації частини території України, а також глорифікація осіб, які здійснювали збройну агресію російської федерації проти України, розпочату у 2014 році, представників збройних формувань російської федерації, незаконних збройних формувань, озброєних банд та груп найманців, створених, підпорядкованих, керованих та фінансованих російською федерацією, а також представників окупаційної адміністрації російської федерації, яку складають її державні органи і структури, функціонально відповідальні за управління тимчасово окупованими територіями України, та представників підконтрольних російській федерації самопроголошених органів, які узурпували виконання владних функцій на тимчасово окупованих

⁸⁷ <https://reyestr.court.gov.ua/Review/112345878>

територіях України) - судами було ухвалено **1 вирок** із покаранням у виді позбавлення волі терміном на 2 роки та звільненням від призначеного покарання з іспитовим строком на 1 рік.

8. **За ч.2 ст. 436⁻² КК України**, яка передбачає відповідальність за виготовлення, поширення матеріалів, у яких міститься виправдовування, визнання правомірною, заперечення збройної агресії російської федерації проти України, розпочатої у 2014 році, у тому числі шляхом представлення збройної агресії російської федерації проти України як внутрішнього громадянського конфлікту, виправдовування, визнання правомірною, заперечення тимчасової окупації частини території України, а також глорифікація осіб, які здійснювали збройну агресію російської федерації проти України, розпочату у 2014 році, представників збройних формувань Російської Федерації, іррегулярних незаконних збройних формувань, озброєних банд та груп найманців, створених, підпорядкованих, керованих та фінансованих російською федерацією, а також представників окупаційної адміністрації російської федерації, яку складають її державні органи і структури, функціонально відповідальні за управління тимчасово окупованими територіями України, та представників підконтрольних російській федерації самопроголошених органів, які узурпували виконання владних функцій на тимчасово окупованих територіях України, - судами було винесено **22 вирок**и:

- 21 вирок із покаранням у виді позбавлення волі терміном від 1 року до 5 років та звільненням від призначеного покарання з іспитовим строком від 1 до 3 років;
- 1 вирок із покаранням у виді штрафу у розмірі 3000 неоподатковуваних мінімумів доходів громадян, у сумі 51000 (п'ятдесят одна тисяча) гривень.⁸⁸

9. **За ч.3 ст.436⁻² КК України**, яка передбачає відповідальність за дії, передбачені частиною першою або другою статті 436⁻², вчинені службовою особою, або вчинені повторно, або організованою групою, або з використанням засобів масової інформації, судами було ухвалено **10 вирок**ів:

- **8 вирок**ів із покаранням у виді позбавлення волі терміном на 5 років та звільненням від призначеного покарання з іспитовим строком від 1 до 3 років;
- **2 вирок**и із покаранням у виді позбавлення волі терміном від 1,6 місяців до 5 років без звільненням від призначеного покарання.^{89 90}

10. **За ч.2 ст.109 ККУ**, яка передбачає покарання за публічні заклики до насильницької зміни чи повалення конституційного ладу або до захоплення державної влади, а також розповсюдження матеріалів із закликами до вчинення таких дій, було ухвалено **1 вирок** та призначено покарання у вигляді позбавлення волі на 6 років 2 місяці без звільнення від відбування покарання.

11. **За ч.1 ст.110 ККУ**, яка передбачає покарання за умисні дії, вчинені з метою зміни меж території або державного кордону України на порушення порядку,

⁸⁸ <https://reyestr.court.gov.ua/Review/112310341>

⁸⁹ <https://reyestr.court.gov.ua/Review/112027281>

⁹⁰ <https://reyestr.court.gov.ua/Review/112070942>

встановленого Конституцією України, а також публічні заклики чи розповсюдження матеріалів із закликами до вчинення таких дій, було ухвалено **1 вирок** та призначено покарання у вигляді позбавлення волі на 1 рік та звільнення від відбування покарання з іспитовим строком на 1 рік.

12. **За ч.3 ст.110 ККУ**, яка передбачає відповідальність за дії визначені частинами першою чи другою статті 110 ККУ, які призвели до загибелі людей або інших тяжких наслідків було ухвалено **5 вироків** із покаранням у вигляді позбавлення волі на 15 років, без звільнення від відбування покарання.

13. **За ч.2 ст.111 ККУ**, яка передбачає відповідальність за державну зраду, тобто діяння, умисно вчинене громадянином України на шкоду суверенітетові, територіальній цілісності та недоторканності, обороноздатності, державній, економічній чи інформаційній безпеці України: перехід на бік ворога в період збройного конфлікту, шпигунство, надання іноземній державі, іноземній організації або їх представникам допомоги в проведенні підривної діяльності проти України в умовах воєнного стану було ухвалено **3 вирок** із покаранням у вигляді позбавлення від 12 до 15 років.

II. Аналіз вироків, які ухвалені за сукупністю статей ККУ, що передбачають застосування кримінальної відповідальності за поширення забороненої інформації в інтернеті.

Також протягом звітного періоду судами було ухвалено **4 вирок** за сукупністю статей ККУ, які передбачають відповідальність за поширення забороненої інформації в інтернеті:

1. За сукупністю ч.2 ст.436², ч.2 ст.109 ККУ, які передбачають відповідальність за:

- виготовлення, поширення матеріалів, у яких міститься виправдовування, визнання правомірною, заперечення збройної агресії російської федерації проти України, розпочатої у 2014 році, у тому числі шляхом представлення збройної агресії російської федерації проти України як внутрішнього громадянського конфлікту, виправдовування, визнання правомірною, заперечення тимчасової окупації частини території України, а також глорифікація осіб, які здійснювали збройну агресію російської федерації проти України, розпочату у 2014 році, представників збройних формувань Російської Федерації, іррегулярних незаконних збройних формувань, озброєних банд та груп найманців, створених, підпорядкованих, керованих та фінансованих російською федерацією, а також представників окупаційної адміністрації російської федерації, яку складають її державні органи і структури, функціонально відповідальні за управління тимчасово окупованими територіями України, та представників підконтрольних російській федерації самопроголошених органів, які узурпували виконання владних функцій на тимчасово окупованих територіях України;
- публічні заклики до насильницької зміни чи повалення конституційного ладу або до захоплення державної влади, а також розповсюдження матеріалів із закликами до вчинення таких дій

судами було ухвалено 1 вирок із покаранням у вигляді позбавлення волі строком на

4 роки та звільненням від відбування покарання з іспитовим строком в 1 рік.

2. За сукупністю ч. 3 ст. 436⁻² ККУ та ч. 1 ст. 110 ККУ, які передбачають відповідальність за:

- за виготовлення, поширення матеріалів, у яких міститься виправдовування, визнання правомірною, заперечення збройної агресії російської федерації проти України, розпочатої у 2014 році, у тому числі шляхом представлення збройної агресії російської федерації проти України як внутрішнього громадянського конфлікту, виправдовування, визнання правомірною, заперечення тимчасової окупації частини території України, а також глорифікація осіб, які здійснювали збройну агресію російської федерації проти України, розпочату у 2014 році, представників збройних формувань Російської Федерації, іррегулярних незаконних збройних формувань, озброєних банд та груп найманців, створених, підпорядкованих, керованих та фінансованих російською федерацією, а також представників окупаційної адміністрації російської федерації, яку складають її державні органи і структури, функціонально відповідальні за управління тимчасово окупованими територіями України, та представників підконтрольних російській федерації самопроголошених органів, які узурпували виконання владних функцій на тимчасово окупованих територіях України, вчинені службовою особою, або вчинені повторно, або організованою групою, або з використанням засобів масової інформації;
- за умисні дії, вчинені з метою зміни меж території або державного кордону України на порушення порядку, встановленого Конституцією України, а також публічні заклики чи розповсюдження матеріалів із закликами до вчинення таких дій,

судами було ухвалено 1 вирок із покаранням у вигляді позбавлення волі строком на 5 років та звільненням від відбування покарання з іспитовим строком в 1 рік.

3. За сукупністю ч. 2 ст. 114⁻² та ч.2 ст.436⁻² ККУ

- за поширення інформації про переміщення, рух або розташування Збройних Сил України чи інших утворених відповідно до законів України військових формувань, за можливості їх ідентифікації на місцевості, якщо така інформація не розміщувалася у відкритому доступі Генеральним штабом Збройних Сил України, Міністерством оборони України або іншими уповноваженими державними органами, вчинене в умовах воєнного або надзвичайного стану;
- виготовлення, поширення матеріалів, у яких міститься виправдовування, визнання правомірною, заперечення збройної агресії російської федерації проти України, розпочатої у 2014 році, у тому числі шляхом представлення збройної агресії російської федерації проти України як внутрішнього громадянського конфлікту, виправдовування, визнання правомірною, заперечення тимчасової окупації частини території України, а також глорифікація осіб, які здійснювали збройну агресію російської федерації проти України, розпочату у 2014 році, представників збройних формувань Російської Федерації, іррегулярних незаконних збройних формувань, озброєних банд та груп найманців, створених, підпорядкованих,

керованих та фінансованих російською федерацією, а також представників окупаційної адміністрації російської федерації, яку складають її державні органи і структури, функціонально відповідальні за управління тимчасово окупованими територіями України, та представників підконтрольних російській федерації самопроголошених органів, які узурпували виконання владних функцій на тимчасово окупованих територіях України,

судами було ухвалено 1 вирок із покаранням у вигляді позбавлення волі строком на 8 років, без звільнення від відбування покарання.⁹¹

4. За сукупністю ч.1 ст. 161, ч.3 ст.436² та ч. 1 ст. 111¹ ККУ, які передбачають відповідальність:

- за умисні дії, спрямовані на розпалювання національної, регіональної, расової чи релігійної ворожнечі та ненависті, на приниження національної честі та гідності, або образа почуттів громадян у зв'язку з їхніми релігійними переконаннями, а також пряме чи непряме обмеження прав або встановлення прямих чи непрямих привілеїв громадян за ознаками раси, кольору шкіри, політичних, релігійних та інших переконань, статі, інвалідності, етнічного та соціального походження, майнового стану, місця проживання, за мовними або іншими ознаками;
- за виготовлення, поширення матеріалів, у яких міститься виправдовування, визнання правомірною, заперечення збройної агресії Російської Федерації проти України, розпочатої у 2014 році, у тому числі шляхом представлення збройної агресії Російської Федерації проти України як внутрішнього громадянського конфлікту, виправдовування, визнання правомірною, заперечення тимчасової окупації частини території України, а також глорифікація осіб, які здійснювали збройну агресію Російської Федерації проти України, розпочату у 2014 році, представників збройних формувань Російської Федерації, іррегулярних незаконних збройних формувань, озброєних банд та груп найманців, створених, підпорядкованих, керованих та фінансованих Російською Федерацією, а також представників окупаційної адміністрації Російської Федерації, яку складають її державні органи і структури, функціонально відповідальні за управління тимчасово окупованими територіями України, та представників підконтрольних Російській Федерації самопроголошених органів, які узурпували виконання владних функцій на тимчасово окупованих територіях України, вчинені службовою особою, або вчинені повторно, або організованою групою, або з використанням засобів масової інформації;
- за публічне заперечення громадянином України здійснення збройної агресії проти України, встановлення та утвердження тимчасової окупації частини території України або публічні заклики громадянином України до підтримки рішень та/або дій держави-агресора, збройних формувань та/або окупаційної адміністрації держави-агресора, до співпраці з державою-агресором, збройними формуваннями та/або окупаційною

⁹¹ <https://reyestr.court.gov.ua/Review/112317956>

адміністрацією держави-агресора, до невизнання поширення державного суверенітету України на тимчасово окуповані території України;

судами було ухвалено 1 вирок із покаранням у вигляді позбавлення волі строком на 3 роки та звільнено від відбування покарання із іспитовим строком на три роки.

III. Проблематика, виявлена під час аналізу вироків, якими застосовується кримінальна відповідальність за поширення небезпечної інформації в інтернеті.

Загалом, у звітному періоді судами було ухвалено **75 вироків** практика застосування яких має безпосередній вплив на свободу вираження поглядів в інтернеті. Це пов'язано з тим, що поширення інформації, яке стало підставою для застосування кримінальної відповідальності у всіх проаналізованих судових рішеннях, відбувалось в мережі Інтернет. В більшості випадків таке поширення відбувалось на платформах спільного доступу до інформації Фейсбук, Однокласники, Вконтакте, на платформах спільного доступу до відео ТікТок та Ютуб, месенджерах Телеграм, Вайбер, Ватсап, тощо.

Під час аналізу вироків було виявлено **проблему в кваліфікації однотипних дій та, відповідно, застосування різних видів покарання до осіб, які здійснювали поширення інформації в той самий спосіб та схожого змісту.**

Як вже неодноразово зазначалось в попередніх звітах, ч. 1 ст. 111¹ та ст. 436² КК України є колізійними і щомісячний аналіз судової практики за цими статтями підтверджує цю проблему застосування різних видів покарань за однотипні діяння.

Зокрема, у справі № 511/1837/23, яка розглядалась Роздільнянським районним судом Одеської області громадянку України було визнано винуватою у вчиненні кримінального проступку, передбаченого ч.1 ст. 111¹ КК України і призначено їй покарання у вигляді позбавлення права обіймати посади, пов'язані із виконанням функцій держави та місцевого самоврядування строком на 10 років, за те, що вона опублікувала на своїй сторінці в соціальній мережі Однокласники репост публікації наступного змісту: *«Актер Йван Охлобыстин опубликовал молитву за российских воинов Благослови Господи одержать победу нашим солдатам в предстоящей битве с безбожными зверями, предавшими и свою Веру и свою Отчизну! Огради наших воинов от гибели и смертельных ранений! Верни их невредимыми! Да благословится имя твое Отца и Сына и Святого Духа! Аминь!»*.⁹²

В той час, як у справі № 522/9442/23, яка розглядалась Приморським районним судом м. Одеси, громадянина України було визнано винним у вчиненні кримінального правопорушення, передбаченого ч. 2 ст. 436² КК України та призначено йому покарання у вигляді позбавлення волі строком на 4 роки без конфіскації майна та на підставі ст. 75 КК України звільнено від відбування основного покарання з випробуванням строком на 3 роки за публікацію на своїй сторінці в соціальній мережі Однокласники репосту публікації наступного змісту: *“Низкий поклон ВАМ, Защитники!!! Будьте все живы здоровы!!! Работайте, братья! Вся Россия за вас!»*.⁹³

Як вбачається із аналізу даних вироків, обидва обвинувачені здійснювали поширення матеріалів, у яких міститься виправдовування, визнання правомірною, заперечення

⁹² <https://revestr.court.gov.ua/Review/112114817>

⁹³ <https://revestr.court.gov.ua/Review/111952730>

збройної агресії Російської Федерації проти України, однак їх дії були кваліфіковані за різними статтями ККУ, та, відповідно, призначені різні види покарання.

Щодо пропорційності застосованого покарання варто зазначити, що ні в першому, ні в другому випадку обвинувачені не понесли реального покарання, бо в першому випадку було застосовано покарання у виді позбавлення права обіймати посади в органах державної влади, державного управління, місцевого самоврядування та займатися діяльністю, пов'язаною з наданням публічних послуг протягом 10 (десяти) років до безробітного, а в другому випадку обвинуваченого було звільнено від реального відбування покарання. Проблема відсутності реального покарання за поширення незаконної інформації пов'язана із відсутністю в більшості проаналізованих статей ККУ інших видів покарань, окрім позбавлення або обмеження волі, більш того ч.1 ст.111¹ КК містить єдиний безальтернативний вид покарання.

Крім правозастосовчих проблем під час моніторингу було виявлено факти, які свідчать про потенційне порушення цифрових прав та полягають в наступному:

1. **В 3 ухвалених вирокх не визначено інформацію**, поширення якої стало підставою для притягнення особи до кримінальної відповідальності, що не дає можливості оцінити зміст поширеної інформації та пропорційність застосування до особи заходів або санкцій.

Прикладом такого рішення може бути вирок Кузнецовського міського суду Рівненської області у справі 565/975/23, в якому поширена інформація була описана наступним чином:⁹⁴

«...Продовжуючи свою протиправну діяльність, об'єднану єдиним умислом, ІНФОРМАЦІЯ_4 ОСОБА_4, перебуваючи за місцем свого проживання за вищевказаною адресою, із використанням належного йому мобільного телефону Xiaomi Model ME G7, підключив додаток «ОК» та здійснив вхід до належного йому облікового запису у проросійській соціальній мережі «Однокласники» - «ОСОБА_6» (ІНФОРМАЦІЯ_3), після чого відшукав у спільноті вказаної соціальної мережі «ІНФОРМАЦІЯ_6» публікацію проросійського змісту, а саме - зображення особи чоловічої статі у військовій формі із текстом «ІНФОРМАЦІЯ_7.», умисно, усвідомлюючи той факт, що вказані дії будуть відомі широкому загалу користувачів, натиснув функцію «Класс!», яка, у подальшому, призвела до запрограмованого у цій соціальній мережі алгоритму - «ОСОБА_6 считает классным», та відповідного закріплення публікації на сторінці облікового запису, який належить та перебуває у виключному користуванні ОСОБА_4. Зміст даної публікації містить глорифікацію осіб, які здійснювали та здійснюють на даний час збройну агресію російської федерації проти України, розпочату у 2014 році, а саме військовослужбовців збройних сил російської федерації...»

Варто зазначити, що приховування від громадськості обставин справи не дає можливості зрозуміти суть правопорушення, встановленого судом, а також мотиви суду при ухваленні рішення. Відтак, публікація подібних неповних текстів судових рішень із приховуванням значної частини інформації, важливої для громадського контролю, має ознаки порушення принципу гласності та

⁹⁴ <https://reyestr.court.gov.ua/Review/112026901>

публічності судових процесів та, зокрема, публічності судових рішень, а також права громадян на інформацію про діяльність судової влади.

2. **23 вирок**, в яких не міститься інших способів аналізу поширеної інформації судом, крім посилань на висновки експертів-лінгвістів. В таких рішеннях вбачається ризик того, що судова практика є, насправді, повним відтворенням позиції і практикою відповідних судових експертів. Прикладом такого рішення може бути вирок, ухвалений Сумським районним судом Сумської області у справі № 587/1508/23.
3. **4 вирок**, в яких поєднується, як відсутність інформації, поширення якої стало підставою для притягнення до кримінальної відповідальності так і відсутність власної оцінки судом її змісту з виключно посиланнями на висновки експертів-лінгвістів. Прикладом такого судового рішення є вирок ухвалений Зарічний районний суд м. Суми у справі № 591/3032/23.⁹⁵

IV. Аналіз судових рішень у цивільних справах, які містять ознаки порушення цифрових прав людини.

Також, під час моніторингу було виявлено **6 судових рішень у цивільних справах**, які містять ознаки порушення цифрових прав людини у вигляді непропорційного обмеження права на свободу вираження поглядів:

Одночасне застосування таких способів правового захисту, як спростування та видалення спірних відомостей без обґрунтування необхідності в цьому; невмотивованість рішень про видалення спірної інформації, що порушує європейські стандарти у галузі свободи слова.

Як зазначалось в попередніх звітах про результати моніторингу цифрових прав, в Україні активно розвивається судова практика, відповідно до якої суди зобов'язують не лише спростовувати ту чи іншу інформацію, визнану недостовірною, але й видаляти спірні відомості. При цьому, такі судові рішення, як правило, належним чином не мотивуються. Детальніше зазначену проблему описано в аналітичному звіті “Судова практика у справах про поширення інформації в інтернеті: тенденції та проблеми правозастосовної практики”.⁹⁶

У липні 2023 року під час моніторингу виявлено **5 рішень про спростування та видалення спірних відомостей без належного обґрунтування необхідності в цьому**, а саме:

1. Рішення Іллічівського міського суду Одеської області у справі № 501/955/22;⁹⁷
2. Постанова Північного апеляційного господарського суду у справі № 910/14853/21;⁹⁸
3. Рішення Печерського районного суду міста Києва у справі 757/57856/21-ц;⁹⁹
4. Рішення Шевченківського районного суду м. Києва у справі № 761/4199/22;¹⁰⁰
5. Рішення Шевченківського районного суду м. Києва у справі № 761/20722/22.¹⁰¹

⁹⁵ <https://reyestr.court.gov.ua/Review/112400365>

⁹⁶ <https://www.ppl.org.ua/wp-content/uploads/2020/08/Судова-практика-у-справах-поширення-інформації-в-інтернеті.pdf>

⁹⁷ <https://reyestr.court.gov.ua/Review/112098157>

⁹⁸ <https://reyestr.court.gov.ua/Review/112055145>

⁹⁹ <https://reyestr.court.gov.ua/Review/112216442>

¹⁰⁰ <https://reyestr.court.gov.ua/Review/112217116>

¹⁰¹ <https://reyestr.court.gov.ua/Review/112373005>

Окремо варто зауважити, що в Єдиному державному реєстрі судових рішень продовжують з'являтися рішення у справах про захист честі, гідності і ділової репутації, а також вироки судів в яких зміст спірної інформації прихований позначками “ІНФОРМАЦІЯ No_”, що унеможливає ознайомлення з відомостями, щодо яких заявлено позовні вимоги. Під час звітнього періоду **було виявлено 5 таких рішень**. Прикладом такої практики є Рішення Костопільського районного суду Рівненської області у справі № 564/529/22.¹⁰²

ДОСТУП ДО ІНФОРМАЦІЇ

Відповідно до пункту 3 Указу Президента України № 64/2022 “Про введення воєнного стану в Україні” (затверджено Законом України “Про затвердження Указу Президента України “Про введення воєнного стану в Україні”, реєстраційний № 2102-IX від 24 лютого 2022 р.) у зв'язку із введенням в Україні воєнного стану, тимчасово, на період дії правового режиму воєнного стану, передбачено можливість обмеження прав та свобод, в тому числі, права вільно збирати, зберігати, використовувати і поширювати інформацію усно, письмово або в інший спосіб – на свій вибір.

У звітному періоді все ще прослідковувалась негативна практика щодо відмов у наданні розпорядниками публічної інформації відповідей на запити, яку було зафіксовано в лютому 2022 - червні 2023 року, неоприлюднення інформації на офіційних вебсайтах органів державної влади та обмеженням чи повним припиненням доступу до інформації в публічних реєстрах.

I. Щодо надання інформації на запити.

У липні 2023 року було проаналізовано **257 запитів**, які були направлено за допомогою веб ресурсу “Доступ до правди”.¹⁰³

Серед проаналізованих запитів щодо надання інформації було виявлено:

1. 182 запити, на які розпорядники вчасно та в повній мірі надали свої відповіді, що становить 71% від загальної кількості (73% у червні; 77% у травні; 70,4% у квітні; 70,5% у березні, 65,7% у лютому, 72% у січні, 68% у грудні 2022 року; 65% у листопаді 2022 року; 62% у жовтні 2022 року та 59% у вересні 2022 року);
2. 32 запити, на які розпорядники не надали відповідь, що становить 12% від загальної кількості (8,4 % у червні, 7,2% у травні, 9,9% у квітні, 14,2% у березні, 11,9% у лютому, 9,7% у січні, 12% у грудні 2022 року; 14% у листопаді 2022 року; 16% у жовтні 2022 року, у вересні 2022 року - 20%);
3. 43 запити, на які було відмовлено в наданні публічної інформації, що становить 16,7% від загальної кількості (18% у червні, 15,5% у травні, 19,6% у квітні, 15,2% в березні, 14,2% у лютому, 17,2% у січні, 19% у грудні 2022 року; 20% у листопаді 2022 року; у жовтні 2022 року - 21%, у вересні 2022 року - 22%).

В більшості випадків, відповіді розпорядників, в яких вони не надавали запитувану інформацію, були правомірними, однак, варто зазначити, що **із 43 відмов у 9 є**

¹⁰² <https://reyestr.court.gov.ua/Review/112215797>

¹⁰³ <https://dostup.pravda.com.ua>

ознаки неправомірності, що становить 20% (14% у червні, 32% у травні, у квітні 30%) від загальної кількості.

Зокрема, у липні 2023 року розпорядники найбільше відмовляли у наданні інформації посилаючись на те, що вона є з обмеженим доступом (6 таких відмов), однак, жодна не містить застосування “трискладового тесту”:

1. Національний університет фізичного виховання і спорту України відмовив у наданні інформації про розмір нарахованої та виплаченої заробітної плати адміністрації у відповідь на п'ять запитів з посиланням на те, що ця інформація з обмеженим доступом;¹⁰⁴
2. Національний педагогічний університет ім. М.П.Драгоманова відмовив у наданні інформації про розмір нарахованої та виплаченої заробітної плати адміністрації у відповідь з посиланням на те, що ця інформація з обмеженим доступом;¹⁰⁵

Також, розпорядники публічної інформації відмовляли у наданні інформації посилаючись на те, що надісланий запит не містить всіх необхідних реквізитів або направлений не за спеціально розробленою формою:

1. Дніпровська міська рада не надала копії тендерної документації, згідно якої було проведено капітальний ремонт вулиці П'ятихатки у червні 2023 року у відповідь на два запити з посиланням на те, що у запиті не повністю вказано ім'я запитувача.¹⁰⁶
2. Головне управління Держгеокадастру у Львівській області відмовило у наданні інформації про розмір нормативно грошової оцінки земель, що в користуванні АТ Укрзалізниця з посиланням на те, що запит має бути направлений за спеціально розробленою формою на сайті управління.¹⁰⁷

II. Щодо закриття публічного доступу до державних реєстрів.

У липні 2023 року **продовжував бути обмеженим доступ до 17** публічних електронних реєстрів, **серед яких:**

1. Єдиний реєстр громадських формувань.
2. Реєстр громадських об'єднань.
3. Реєстр повідомлень суддів про втручання у здійснення правосуддя. На сайті міститься повідомлення про тимчасове обмеження роботи реєстру.
4. Державний реєстр друкованих засобів масової інформації та інформаційних агентств як суб'єктів інформаційної діяльності.
5. Реєстр декларацій родинних зв'язків та доброчесності.
6. Державний реєстр атестованих судових експертів.
7. Реєстр методик проведення судових експертиз.
8. Єдиний реєстр підприємств, щодо яких порушено провадження у справі про банкрутство.
9. Єдиний реєстр арбітражних керуючих України.
10. Реєстр суднозаходів.
11. Реєстр морських портів.

¹⁰⁴ https://dostup.pravda.com.ua/request/informatsiia_80

¹⁰⁵ https://dostup.pravda.com.ua/request/nadannia_kopiyi_nakazu_7#incoming-381136

¹⁰⁶ https://dostup.pravda.com.ua/request/tiendierna_dokumentatsiia_na_ka

¹⁰⁷ https://dostup.pravda.com.ua/request/normativno_ghroshova_otsinka_zie_4#incoming-381451

12. Реєстр гідротехнічних споруд морських портів України.
13. Реєстр суб'єктів господарювання, що провадять свою господарську діяльність у сферах енергетики та комунальних послуг, діяльність яких регулюється НКРЕКП.
14. Єдиний державний реєстр операторів поштового зв'язку.
15. Реєстр виданих ліцензій на користування радіочастотним ресурсом України.
16. Реєстр платників акцизного податку з реалізації пального та спирту етилового.
17. Реєстр альтернативних видів палива.

Після запровадження в Україні правового режиму воєнного стану та набрання чинності Постановою Кабінету Міністрів України від 12 березня 2022 р. № 263 «Деякі питання забезпечення функціонування інформаційно-комунікаційних систем, електронних комунікаційних систем, публічних електронних реєстрів в умовах воєнного стану»¹⁰⁸ відбулося закриття доступу до низки публічних реєстрів, а також до вебпорталів, які містять набори відкритих даних.

Зазначена Постанова надала можливість міністерствам, іншим центральним і місцевим органам виконавчої влади, державним і комунальним підприємствам, установам, організаціям, що належать до сфери їх управління, для забезпечення належного функціонування інформаційних, інформаційно-комунікаційних та електронних комунікаційних систем, публічних електронних реєстрів, володільцями (держателями) та/або адміністраторами яких вони є, та захисту інформації, що обробляється в них, а також захисту державних інформаційних ресурсів, під час дії правового режиму воєнного стану зупиняти, обмежувати роботу інформаційних, інформаційно-комунікаційних та електронних комунікаційних систем, а також публічних електронних реєстрів.

Закриття деяких реєстрів порталу відкритих даних і публічних реєстрів не виглядає пропорційним і доцільним засобом для захисту національної безпеки. Відповідно до вимог ч.3 ст.6 Закону України «Про доступ до публічної інформації», інформація з обмеженим доступом має надаватися розпорядником інформації, якщо він правомірно оприлюднив її раніше.

Діяльність по моніторингу дотримання цифрових прав в Україні здійснюється в межах двох проєктів, що реалізуються громадською організацією «Платформа прав людини» за фінансової підтримки Ініціативи з верховенства права Американської асоціації юристів (American Bar Association Rule of Law Initiative) і Ofіcy Freedom House в Україні. Звіт за липень 2023 підготовлено в рамках проєкту «Моніторинг ситуації з інтернет свободами в Україні», що фінансується ABA ROLI.

¹⁰⁸<https://www.kmu.gov.ua/npas/deyaki-pitannya-zabezpechennya-funkcionuvannya-informacijno-komunikacijnih-sistem-elektronnih-komunikacijnih-sistem-publichnih-elektronnih-revestriv-v-umovah-voyennogo-stanu-263>